

УДК 159.913: 159.922.76-056.262]-044.372

[https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-4\(50\)-1398-1411](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-4(50)-1398-1411)

Кобильченко Вадим Володимирович доктор психологічних наук, професор, головний науковий співробітник відділу освіти дітей з порушеннями сенсорного розвитку, Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України, м. Київ, тел.: (099) 291-75-52, <https://orcid.org/0000-0002-7717-5090>

Омельченко Ірина Миколаївна доктор психологічних наук, професор, головний науковий співробітник відділу психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими потребами, Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України, м. Київ, тел.: (097) 084-81-03, <https://orcid.org/0000-0002-4698-0273>

СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНА МОДЕЛЬ ЖИТТЄСТІЙКОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Анотація. В Україні через повномасштабну війну у населення зростає рівень стресу та напруги, тривога та занепокоєння про завтрашній день. Відповідно, у людей виникає потреба швидко пристосовуватись до змін та невизначеності, бути стійкими й продуктивними, а також навчитися зберігати оптимізм і віру у прийдешній день. І тут на перший план виходить таке поняття, як «життєстійкість».

У статті детально проаналізовано загальноприйняте розуміння терміну «життєстійкість» та встановлено, що проблема життєстійкості особистості перебуває в центрі уваги фахівців різних галузей, а саме психологів, фізіологів, лікарів, що свідчить про актуальність та багатомірність досліджуваного феномена.

У статті проаналізовано сутнісні характеристики життєстійкості, котрі охоплює цей феномен. Виявлено широке коло особистісних рис та ознак, які являють собою систему стійких позитивних властивостей особистості, що допомагають людині успішно долати складні життєві ситуації, сприяють позитивним змінам і переосмисленню важких життєвих обставин, надають сили й насаги для розвитку і самовдосконалення, підтримують її фізичне, психічне й соціальне здоров'я.

На основі аналізу сучасної психологічної літератури автори статті вказують власне бачення структури життєстійкості, що в кінцевому результаті дозволило розробити цілісну й детальну структурно-функціональну

модель життєстійкості особистості, яка включає два компоненти: рефлексійний та ресурсний, де рефлексійний компонент репрезентує важливі особистісно-сміслові утворення (ціннісні орієнтації, особисту автономію, упевненість у собі, самоефективність, самоставлення, життєві цілі та сенси, відкритість новому, готовність до змін і т.п.), тоді як ресурсний компонент репрезентує особистісно-інструментальні утворення (передусім виявляє себе у рисах характеру, таких як активність, цілеспрямованість, сміливість, загартованість, витримка тощо).

Автори наголошують, що представлені у структурно-функціональній моделі компоненти життєстійкості є окремими частинами єдиної цілісної структури особистості й не існують окремо один від одного, вони обов'язково мають враховуватись у діагностичній та корекційно-розвитковій роботі практичного психолога.

Ключові слова: особистість, стрес, складні життєві ситуації, емоційна напруга, життєстійкість, структурно-функціональна модель.

Kobylchenko Vadym Volodymyrovych DSc. in Psychological Sciences, Professor, Chief Researcher of the Department of Education of Children with Sensory Development Disorders Institute of Special Education and Psychology, the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, tel.: (099) 291-75-52, <https://orcid.org/0000-0002-7717-5090>

Omelchenko Iryna Mykolayivna DSc. in Psychological Sciences, Professor, Chief Researcher of the Department of Psychological and Pedagogical Support of Children with Special Needs, Institute of Special Education and Psychology, the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, tel.: (097) 084-81-03, <https://orcid.org/0000-0002-4698-0273>

THE STRUCTURAL-FUNCTIONAL MODEL OF PERSONALITY HARDINESS

Abstract. Due to a full-scale war in Ukraine, stress and tension, anxiety and concern about tomorrow is increasing among the population. Accordingly, people should quickly adapt to changes and uncertainty, to be resilient and productive, and to learn to maintain optimism and faith in the coming better days. And here such a concept as “hardiness” comes to the fore.

The article has analysed in detail the generally accepted understanding of the “hardiness” term and has revealed that personality hardiness is in the focus of specialists from various fields, namely psychologists, physiologists and medical

doctors, which indicates the relevance and multidimensionality of the studied phenomenon.

The article analysed the essential characteristics of hardiness, encompassed by this phenomenon. A wide range of personality traits and characteristics were identified, they represented a system of stable positive personality properties helping a person successfully overcome difficult life situations, contributing to positive changes and rethinking difficult life circumstances, providing strength and encouragement for self-development and self-improvement, and supporting his/her physical, mental and social health.

Basing on reviewed modern psychological literature, the article authors share their own vision on hardiness structure, which has allowed them to develop a holistic and detailed structural-functional model of personality hardiness, having two components: reflective and resource ones. The reflective component represents important personal and semantic formations (value orientations, personal autonomy, self-confidence, self-efficacy, self-attitude, life goals and meanings, openness to new, readiness for change, etc.), while the resource component represents personal and instrumental formations (primarily manifesting in character traits such as activities, purposefulness, courage, toughness, endurance, etc.).

The authors emphasize that hardiness components presented in the structural-functional model are separate parts of a single holistic personality structure and do not exist separately from each other; they should be taken into account in diagnostic, correctional and developmental work of practical psychologists.

Keywords: personality, stress, difficult life situations, emotional tension, hardiness, structural-functional model.

Постановка проблеми. Кожна людина у своєму житті стикається з труднощами, що потребують від неї неабиякої гнучкості для вирішення проблем, наявності властивостей, котрі дозволяють ефективно взаємодіяти з навколишнім оточенням в напрямі реалізації власних цілей, та здатності долати негативні обставини, зберігаючи при цьому внутрішній спокій та гармонію. Одні люди легко адаптуються до обставин, беруть ініціативу на себе та досягають успіху. Інші ж, навпаки, мають певні труднощі з адаптацією до ситуацій та схильні уникати зайвого ризику [6, С. 59–66].

Рівень стресу та напруги, тривога та занепокоєння про завтрашній день, породжених війною, постійно зростають. Відповідно, слід вміти швидко пристосовуватися до змін та невизначеності, бути стійкими та продуктивними, а також навчитися зберігати оптимізм та віру у майбутній день. І тут на перший план виходить таке поняття, як «життєстійкість» [3, С. 125-132].

Натепер проблема життєстійкості особистості перебуває в центрі уваги фахівців різних галузей, а саме психологів, фізіологів, лікарів, що свідчить, з

одного боку, про її дійсну актуальність, а з іншого боку, про багатомірність досліджуваного феномена. Чимало науковців цікавлять питання пошуків особистісних конструктів, які б могли допомагати людині опрацьовувати й успішно долати складні життєві ситуації, сприяти змінам і переосмисленню важких обставин, надавати сили й насагу для розвитку і самовдосконалення, підтримувати її фізичне, психічне й соціальне здоров'я [1–7, 9–14]. Вважається, що життєстійкість дає змогу особистості успішно переносити стресові ситуації, підтримувати оптимальну працездатність і зберігати внутрішній баланс, який сприятиме її особистісному зростанню.

Життєстійкість постає єдністю психологічних установок, які спрямовані на актуалізацію сили людини в стресових обставинах, прояву мотивації до перетворення проблем та стресових ситуацій на нові можливості для самовдосконалення та саморозвитку [8, С. 155–169]. Вона формує здатність справлятися з життєвими негараздами, забезпечує загальну адаптивність, гнучкість, можливість оптимально функціонувати навіть у ситуації невизначеності [12].

Аналіз структури життєстійкості набуває особливого значення у контексті повномасштабної війни в Україні, виникнення на цьому тлі надзвичайних викликів у царині збереження психічного здоров'я, зокрема, необхідності розвитку здатності особистості до протистояння загрозам широкого спектру, що виходять за межі звичайного життєвого досвіду [7, С. 67–72].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні проблема життєстійкості викликає стійкий інтерес науковців і практиків, що зумовлено високою затребуваністю пошуку та зміцнення особистісних ресурсів подолання життєвих труднощів у сучасному світі. Теоретична та практична значущість проблеми життєстійкості зумовила широту її дослідження багатьма ученими. Системний аналіз поняття «життєстійкість» здійснено як зарубіжними [15–17], так і українськими психологами. Зокрема, психологічні проблеми структури життєстійкості та її формування розглядали у своїх дослідженнях: І. Бринза, О. Кузнєцова [1], А. Каценко, Н. Свінцицька, О. Шерстюк, В. Гринь, Р. Устенко, В. Литовка, В. Білаш, О. Тихонова, Я. Тарасенко [2], О. Кокун [4], С. Кондратюк [5], О. Крупнік, Н. Гребінь [6], І. Ламаш [8], К. Маннапова [10], Н. Назарук [11], В. Предко [12], Т. Титаренко, Т. Ларіна [13], О. Чиханцова [14] та ін.

Мета статті – теоретичний аналіз структури життєстійкості особистості та розроблення її структурно-функціональної моделі.

Виклад основного матеріалу. На думку автора цього поняття С. Мадді та його послідовників [17, С. 369–388], конструкт «життєстійкість» («hardiness») складається з таких компонентів, як залученість (commitment), контроль

(control) та прийняття ризику (challenge). Ця система переконань дозволяє людині одночасно розвиватися, збагачувати свій потенціал і долати стреси.

Залученість (commitment) визначають як здатність людини опановувати ситуацію, не здаватися без боротьби у разі зіткнення з труднощами. Дає можливість відчувати себе значущим і цінним, повністю включатися в розв'язання життєвих завдань, не звертаючи уваги на наявність стресогенних чинників та змін. Як компонент життєстійкості дає максимальний шанс знайти щось цінне і цікаве, заради чого варто жити навіть у складних життєвих обставинах.

Другим компонентом життєстійкості є контроль (control). Контроль обставин організовує пошук шляхів впливу на результати стресогенних змін, на протипагу впадінню у стан безпорадності та пасивності. Контроль – це переконаність у спроможності впливати на хід подій власного життя, на результат навіть тоді, коли абсолютний успіх не гарантовано.

Третя складова життєстійкості – «прийняття ризику» – допомагає людині бути відкритою до оточуючого світу, інших людей, суспільства. Прийняття ризиків (challenge) – це впевненість у тому, що зміни в житті є засобами особистісного зростання, а не перешкодою на шляху до самореалізації. Суть її полягає в сприйнятті особистістю життєвих подій та проблем як виклику і випробування особисто для себе. Людина, яка розглядає життя як спосіб набуття досвіду, готова діяти навіть без надійних гарантій успіху, на свій страх і ризик, вважаючи прагнення до простого комфорту і безпеки таким, що збіднює життя особистості. В основі прийняття ризику лежить ідея розвитку через активне засвоєння знань із досвіду та подальше їх застосування.

Отже, модель життєстійкості С. Мадді [15, С. 278–298] містить основні механізми, які дозволяють життєстійкості впливати на розвиток захворювань і зниження загальної ефективності діяльності: життєздатні переконання; створення мотивації щодо процесу трансформації поведінки опанування; посилення імунної реакції завдяки психічній і фізичній мобілізації; посилення відповідальності та турботи про власне здоров'я; пошук ефективної соціальної підтримки, яка буде сприяти процесу трансформації поведінки опанування завдяки розвитку навичок спілкування.

Практична значущість моделі С. Мадді полягає в тому, що автор тлумачить життєстійкість не просто як психологічний феномен, а як важливий внутрішній ресурс, який людина може усвідомити й змінити для підтримки власного фізичного, психічного й соціального здоров'я. Тобто життєстійкість, на думку С. Мадді, – це те, що надає людському життю цінності й сенсу за будь-яких обставин.

Упродовж останніх років в Україні активно досліджується структура життєстійкості як полікомпонентного утворення, механізми, ресурси цієї

здатності, зв'язок з різнорівневими властивостями особистості, диференціально-психологічні та вікові характеристики прояву тощо [1–7, 9–14].

Гуманістичні засади аналізу життестійкості зорієнтували дослідників на виявлення широкого кола особистісних рис та ознак, котрі охоплює цей феномен. Зокрема, С. Максименко та Л. Сердюк у складі життестійкості розглядають наступні компоненти: особиста автономія, ціннісні орієнтації, упевненість у собі, самоефективність, самоставлення, майбутні перспективи, включаючи життєві цілі та сенси [18, С. 92–100].

О. Чиханцова [14] у своїй монографії зазначає, що структура життестійкості являє собою систему стійких позитивних властивостей особистості, що розуміються як особистісний потенціал, який сприяє успішному пристосуванню людини до навколишнього світу в своєму прагненні до психологічного благополуччя.

Відповідно до життєвих викликів сьогодення Т. Титаренко і. Ларіна [13] виокремлюють наступні складові життестійкості: гнучкість, відкритість новому, готовність до змін (швидкоплинність змін); переконливість, сміливість, витримка, уважність, налаштованість на співрозмовника (запит на діалог); здатність осмислено і цілеспрямовано будувати саме свою траєкторію життєвого шляху (множинне ідентифікування); усталеність і самостійність, відчуття власної своєрідності (повага до унікальності кожної особистості); вибір лінгвістичних засобів для асиміляції свого досвіду та осмислення життестійкості (лінгвістичне трактування реальності).

Т. Ларіна [9, С. 131–138] аналізуючи ресурси життестійкості зазначає, що одним з ресурсів життестійкості є здатність людини оптимально оцінювати життєві труднощі. Вона вважає, що в структурі життєвих домагань життестійкість особистості виступає як ресурс самоздійснення, особистісного потенціалу та його реалізації. Життестійкість дає змогу адаптувати актуальну поведінку та встановлювати адекватну систему відносин так швидко, як того потребує інформаційний простір особистості, що постійно змінюється. Однією з функцій життестійкості є забезпечення рівноваги між адаптаційними можливостями (особистісними ресурсами) та структурою (змістом) життєвих домагань.

Разом з тим, науковцями підкреслюється контекстуальність життестійкості, залежність її проявів як від обставин життя людини, так і від соціокультурних вимірів сучасності як самобутнього явища, що характеризується акцентованістю певного типу життєвих труднощів.

Життестійкою є зріла особистість, і, навпаки, незріла особистість, інфантильна є життєво нестійкою. Життестійка людина вміє приймати самостійні, вчасні, відповідальні рішення, розуміє як вони впливають на її майбутнє, є автором і режисером свого життя. Життестійкість проявляється у

п'ятірці рис характеру: активності, цілеспрямованості, сміливості, загартованості та витримці [11, С. 110–112].

І. Бринза, О. Кузнецова [1, С. 14–22] пропонують розглянути ситуаційну специфічність життестійкості – індивідуальні відмінності у проявах життестійкості, що демонструють переважання схильності та здатності особистості до асиміляції досвіду та розвитку своєї цілісності в умовах переживання певного типу складної, критичної життєвої ситуації. Наявність такої специфіки пов'язана з розбіжностями у внутрішній суб'єктивній інтерпретації складної життєвої ситуації залежно від характеру психологічного утруднення, неоднорідністю механізмів асиміляції проблемного досвіду, різноманітністю способів подолання життєвих труднощів і відповідністю їх вибору конкретним завданням (наприклад, вирішити конфлікт, витримати напруження, прийняти незворотність змін тощо). Всі ці відмінності зумовлені не стільки внутрішнім ресурсом у переборенні труднощів та наявністю *hardy-атитюдів*, скільки презентують взаємопов'язаність психічних реакцій в процесі переборення труднощів при зіткненні з ключовими аспектами ситуації, що визначають її тип. Сукупність окремих ознак, що зумовлює специфіку прояву життестійкості в складних, критичних життєвих ситуаціях певного типу, позначається цими авторами як парціальна позиція життестійкості. Отже, поняття парціальної позиції життестійкості відображає своєрідність подолання особистістю викликів та випробувань з урахуванням типу складної життєвої ситуації.

Якщо узагальнити різноманітні підходи й погляди на структуру життестійкості особистості, то можна ствердно сказати, що «життестійкість» це – особлива особистісна структура установок і навичок, що дозволяє перетворити зміни на можливості, що відображає психологічну живучість і розширену ефективність людини, пов'язану з її мотивацією до подолання стресогенних життєвих ситуацій. Структура життестійкості характеризує міру здатності особистості переживати стресову ситуацію, зберігаючи при цьому внутрішню збалансованість не знижуючи успішність життєдіяльності. Життестійкість – це система переконань, що сформувалися у людини про саму себе, про навколишній світ і взаємини з ним.

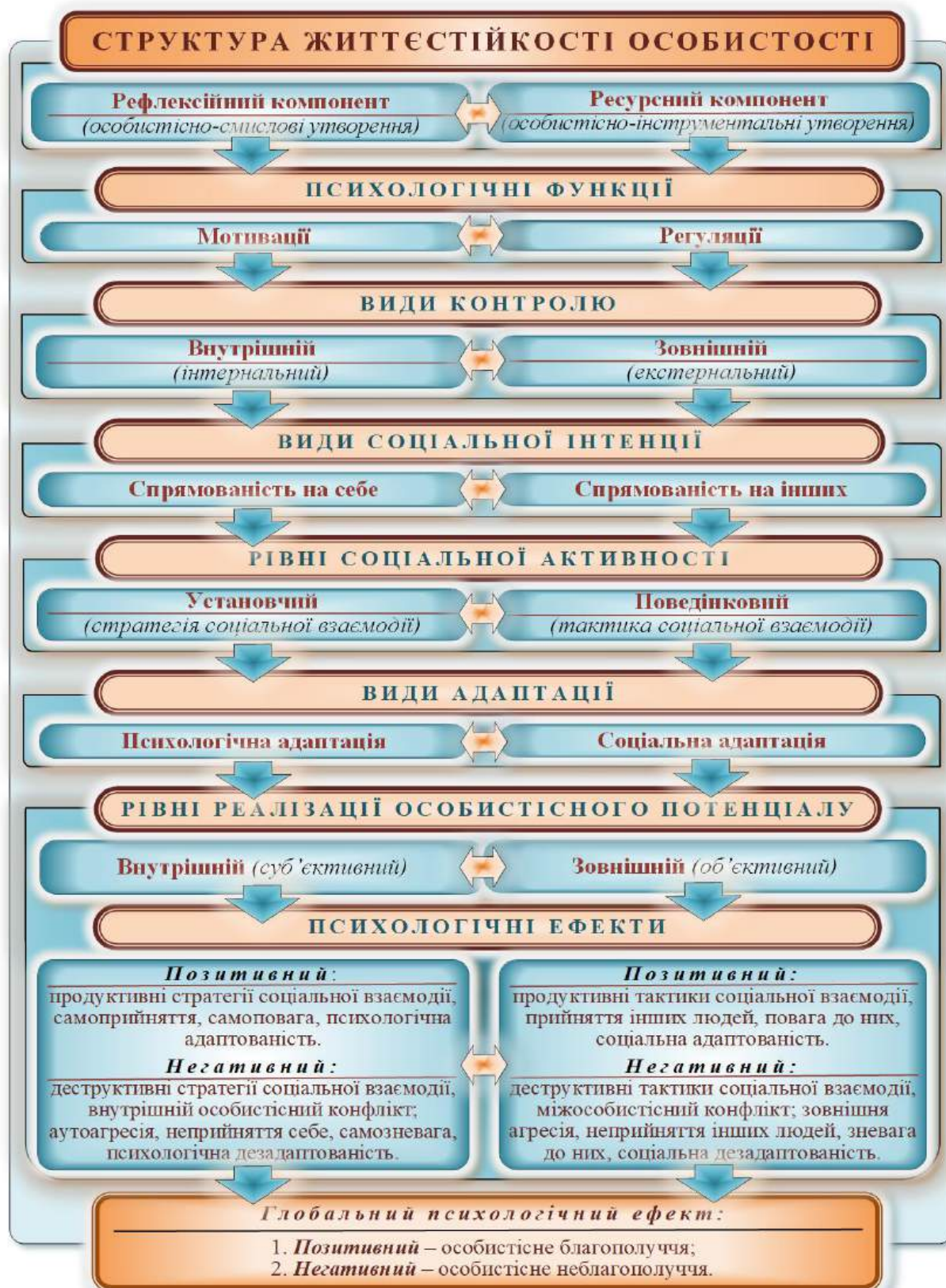

Рис.1. Структурно-функціональна модель життєстійкості особистості.

У відповідності з власним розумінням структури життєстійкості особистості, ми розробили її структурно-функціональну модель (див. рис.1.).

Як видно з рисунку, модель життєстійкості особистості включає два структурні компоненти: рефлексійний та ресурсний. Рефлексійний компонент репрезентує важливі особистісно-сміслові утворення (ціннісні орієнтації, особиста автономія, упевненість у собі, самоефективність, самоствавлення, життєві цілі та сенси, відкритість новому, готовність до змін і т.п.), тоді як ресурсний компонент репрезентує особистісно-інструментальні утворення (передусім виявляє себе у рисах характеру, таких як активність, цілеспрямованість, сміливість, загартованість, витримка тощо).

Рефлексійний компонент умовно можна віднести до «внутрішнього ядра особистості», тоді як ресурсний компонент більше відповідає уявленням про периферію особистості.

Нагадаємо, що зв'язок між ядром і периферією особистості здійснюється через розвиток. Спочатку ядерна тенденція і ядерні характеристики проявляються в окремому контексті навколишнього середовища. Наступний досвід – підкріплення, покарання, знання – формує конкретні периферійні характеристики й типи.

Ядро особистості – це те, що йде із середини назовні, як спроба реалізувати (актуалізувати) власний внутрішній (особистісний) потенціал (інколи, навіть, всупереч очікуванням інших людей та життєвим обставинам), тоді як периферія особистості – це її певний «інструментарій», «поведінковий репертуар» й т.п., що допомагає людині адаптуватись у світі людей, інтегруватись у соціум.

Поділ на ядро та периферію особистості (як і будь який інший поділ синкретичної структури на її складові елементи) є дещо умовним, й апіорі не може мати жорсткої прив'язки до тих або інших особистісних структур. Однак логічно розмірковуючи можемо висловити припущення, що ті структури, які стабільно працюють на самостійність та самореалізацію особистості належать до її ядра, а ті, які сприяють соціальній адаптації людини й відповідають соціальним очікуванням інших людей – до її периферії.

Інколи, певний негативізм, звичка наполегливо обстоювати власну думку й схожі якості та особистісні утворення можуть бути віднесені до ядра особистості, а позитивне ставлення до батьків та інших дорослих до її периферії, позаяк часто прагнення до власної самореалізації суперечить звичним уявленням і очікуванням навколишніх людей. У дитини може виникати внутрішній конфлікт між внутрішніми прагненнями та зовнішніми очікуваннями, який часто-густо може перейти у відкритий конфлікт між особистістю, яка хоче себе реалізувати, та її мікросередовищем, яка стає на заваді її прагненню до самореалізації.

Спрямованість на себе, пізнання себе, свого власного «Я», своїх сил та можливостей є важливою невід'ємною складовою особистісного розвитку

дитини, хоча не менш важливою складовою є її спрямованість на інших людей, оскільки дитина вимагає від них, інколи навіть досить егоїстично, визнання й прийняття власного «Я», виявляє у взаємодії з ними не тільки своє внутрішнє «Я», а й перевіряє власні особистісні ресурси та інструментальні можливості.

У дитячому віці особливе значення починає відігравати локус контролю, який зазвичай закладається на другому або третьому році життя, коли малюк починає усвідомлювати, що він та його мати – це «окремі істоти», і що він певним чином може управляти собою. Управління у цьому віці полягає у ходінні, повзанні, іграх, змінах фізичного та соціального оточення. Тобто, малюк може втекти від матері, або сказати їй «ні».

Внутрішній локус контролю пов'язаний з розглядом значущих подій як результат своєї діяльності. Рівень суб'єктивного (внутрішнього) контролю в дитини припускає наявність таких характеристик особистості, як незалежність, самостійність у досягненні своїх цілей, відчуття особистої відповідальності за події, що відбуваються, зрілість і самостійність (у тій мірі, наскільки можна застосовувати ці поняття до дітей дошкільного віку), відчуття власних сил і достоїнств, позитивна самооцінка. Інтернальність як особистісний компонент пов'язана із просоціальною поведінкою, тобто найбільше сприяє соціальній адаптації й засвоєнню соціальних норм, вимог і правил.

І навпаки, діти, які мають зовнішній (екстернальний) локус контролю характеризуються такими рисами як невпевненість у собі, неврівноваженість, імпульсивність, тривожність, недовіра, конформність і агресивність. Дитина, якій притаманний зовнішній локус контролю, упевнена, що події, які відбуваються із нею, є результатом впливу зовнішніх сил. Екстернальність корелює також з депресією та психічними захворюваннями.

Відповідно до наших теоретичних поглядів, які знайшли своє втілення у даній моделі, соціальна активність дитини має два рівні: установчий та поведінковий. Установчий рівень визначається особистісно-смысловими утвореннями, як тими, що не мають константних характеристик (це насамперед самооцінка), так і тими, що забезпечують стабільність мотивації особистості в цілому (це насамперед потреби). Поведінковий рівень репрезентують особистісно-інструментальні утворення (особистісні риси, навички і т.д.), які є дещо більш ригідними, аніж попередні.

Особистісно-смыслові утворення виконують насамперед функцію мотивації, хоча не виключається їх участь і у процесах регуляції соціальної взаємодії. Відповідно, їхнім психологічним ефектом є стратегія соціальної взаємодії, яка включає три основні стратегії: партнерську, імперативну, маніпулятивну. Перша з них є продуктивною стратегією соціальної взаємодії, тоді як інші дві – деструктивними. Імперативна стратегія виявляється у тенденції підкорення інтересів партнера власним бажанням і потребам. Взаємодія на основі такої стратегії не зачіпає внутрішній світ особистості, який ретельно охороняється психологічними захистами. Маніпулятивна

стратегія є не менш деструктивною, аніж попередня, проте відрізняється прихованістю засобів психологічного впливу на іншу людину з метою задоволення власних потреб. Обидві ці стратегії порушують принципи рівності та партнерства соціальної взаємодії.

Таким чином, саме особистісно-сміслові утворення визначають загалом активність чи інактивність дитини у конкретній життєвій ситуації, тоді як особистісно-інструментальні лише те, яким чином дана активність буде реалізовуватись. Однак, несправедливо применшувати значення особистісно-інструментальних утворень, оскільки окрім головної функції вони, до певної міри, можуть виконувати й мотивуючу роль, обумовлюючи в окремих ситуаціях соціальної взаємодії активність чи інактивність дитини. Так, зокрема, така особистісна риса як висока тривожність, може призводити до уникання дитиною контакту в певній ситуації чи з певною людиною, і може навіть бути фрустратором певної діяльності в цілому. Наявність або відсутність спеціальних умінь також може або спонукати дитину до певної діяльності, або призводити до відмови в її участі.

Прагнення до самовираження та самоствердження є стійким атрибутом особистості дитини і його сутність проявляється у намаганні реалізувати власне «Я», виявити себе як особистість. Даний атрибут особистості розвивається одночасно із самою особистістю, з розширенням кола її спілкування і стає детермінантою постійного тяжіння особистості до розвитку.

Особистісна автономія і незалежність, внутрішня свобода; стійкість в складних життєвих обставинах, готовність до внутрішніх змін; здатність сприймати нову інформацію, постійна готовність до дії є основними показниками особистісного потенціалу.

Згідно з цим, особистість реалізує себе на двох, тісно між собою взаємопов'язаних рівнях – внутрішньому (суб'єктивному) та зовнішньому (об'єктивному).

Установка на самореалізацію може виявляти себе як позитивним, так і негативним чином, наслідком якого є відкритий негативізм, агресивність та брутальна поведінка. Якщо проаналізувати негативну самореалізацію у дошкільному віці, то необхідно відзначити, що в цьому періоді особистісного розвитку дитина нерідко стає «некерованою», час від часу порушує загальноприйняті норми поведінки (дитячі істерики, агресія щодо однолітків або навіть дорослих тощо). Це пояснюється тим, що дитина не може ще в повній мірі задовольнити свої соціально-психологічні потреби у самовираженні та самоствердженні.

Відповідно, до окремих (локальних) позитивних психологічних ефектів ми відносимо насамперед самоприйняття і самоповагу особистості, прийняття інших людей і повагу до них.

До окремих негативних психологічних ефектів особистісного розвитку слід віднести маніпулятивні тактики соціальної взаємодії, інтрапсихічний

(внутрішньоособистісний) конфлікт та негативне ставлення дитини до себе (самозневагу), аутоагресію та інтерпсихічний (міжособистісний) конфлікт, негативне ставлення до інших людей, зневагу до них, агресивну поведінку.

Зазначимо також, що генеральним показником, представленим в нашій структурно-функціональній моделі життєстійкості особистості, є особистісне благополуччя дитини, під яким ми розуміємо відчуття особистістю своєї цілісності, внутрішньої та зовнішньої рівноваги (рівноваги між власним внутрішнім та зовнішнім світом). Особистісне благополуччя є результатом переживання особистістю успіхів у провідній діяльності та спілкуванні з близькими людьми (значущими іншими), внутрішньої гармонії, реалізацією власного особистісного потенціалу, позаяк у психологічному благополуччі узагальнено представлено успішність особистості, її задоволеність досягненнями у різних сферах, міжособистісними стосунками, спілкуванням в цілому.

Висновки. Позаяк представлені нами у структурно-функціональній моделі компоненти життєстійкості є окремими частинами єдиної цілісної структури особистості й не існують окремо один від одного, вони обов'язково мають враховуватись у діагностичній та корекційно-розвитковій роботі практичного психолога, спрямованій на формування життєстійкості особистості.

Література:

1. Бринза І., Кузнєцова О. Психодіагностична методика «Парціальні позиції життєстійкості особистості»: результати розробки та апробації. Вісник Київського університету. 2020. 1(11). С. 14–22.
2. Каценко А.Л., Свінцицька Н.Л., Шерстюк О.О., Гринь В.Г., Устенко Р.Л., Литовка В.В., Білаш В.П., Тихонова О.О., Тарасенко Я.А. Життєстійкість як внутрішній ключовий ресурс особистості. Психологія розвитку та життєстійкості особистості: виклики та нові можливості : зб. наук. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. до 110-річчя Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, 23-24 травня 2024 р. Полтава : П Н П У , 2024. С. 45–49.
3. Кобильченко В.В., Омельченко І.М. Життєстійкість як базова характеристика особистості дитини з особливими освітніми потребами в умовах воєнного часу. Авіаційна та екстремальна психологія у контексті технологічних досягнень: збірник наукових праць / за заг. ред. Л.С. Яковицької, С.Л. Горбенко. Національний авіаційний університет. К.: НАУ, 2024. С. 125-132.
4. Кокур О.М. Професійна життєстійкість особистості: аналіз феномена. Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Том. V: Психофізіологія. Психологія праці. Експериментальна психологія. 2020. Вип. 20. С. 68–81.
5. Кондратюк С.М. Життєстійкість як ресурс подолання життєвих труднощів в умовах війни. Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права. 2022. Вип. 4. С. 78–83.
6. Крупнік Олександр, Гребінь Наталія. Особливості життєстійкості осіб з різним локусом контролю. Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки. 2023. Випуск 15. С. 59–66.
7. Кузнєцова О.В. Життєстійкість педагога в умовах війни: аналіз парціальних позицій. Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2023. С. 67–72.

8. Ламаш І.В. Психологічні особливості працівників ДСНСУ з різним рівнем толерантності до невизначеності. Проблеми екстремальної та кризової психології. Збірник наукових праць. Харків: НУЦЗУ, 2013. Вип. 13. С. 155–169.

9. Ларіна Т.О. Життєстійкість як життєве завдання особистості. Актуальні проблеми психології: Психологічна герменевтика. 2007. Т. 2. Вип. 5. С. 131–138.

10. Маннапова К.Р. Життєстійкість в системі поняття життєздатності. Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. Серія «Психологія». 2012. Вип. 44(1). С. 143–150.

11. Назарук Н.В. Життєстійкість як здатність відповідати викликам життя. Психологія розвитку та життєстійкості особистості: виклики та нові можливості : зб. наук. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. до 110-річчя Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, 23-24 травня 2024 р. Полтава : П Н П У , 2024. С. 110–112.

12. Предко В.В. Розвиток життєстійкості особистості підлітка в умовах інноваційної освітньої діяльності: методичні рекомендації. Київ : Ніка-Центр, 2021. 104 с.

13. Титаренко Т.М., Ларіна Т.О. Життєстійкість особистості: соціальна необхідність і безпека : навчальний посібник. Київ, 2009. 76 с.

14. Чиханцова О. Психологічні основи життєстійкості особистості: монографія. К. : Талком, 2021. 319 с.

15. Maddi S. Hardiness: An Operationalization of Existential Courage. Journal of Humanistic Psychology. 2004. Vol. 44(3). P. 278–298.

16. Maddi S.R., Khoshaba D.M. Hardiness and Mental Health. Journal of Personality Assessment. 1994. Oct. Vol. 63. № 2. P. 265–274.

17. Maddi S.R., Khoshaba D. M., Harvey R.H., Fazel, M., & Resurreccion, N. The Personality Construct of Hardiness: Relationships With the Construction of Existential Meaning in Life. Journal of Humanistic Psychology. 2011. 51(3), 369-388.

18. Maksimenko, S., & Serdiuk, L. Psychological potential of personal self-realization. Social welfare: interdisciplinary approach. 2016. 1(6). P. 92–100.

References:

1. Brynza, I., & Kuznietsova, O. (2020). *Psykhodiahnostychna metodyka «Partsiialni pozytsii zhyttiistiikosti osobystosti»: rezultaty rozrobky ta aprobaty». [The psychological examining method «Partial positions of personality hardiness»: the results of its development and testing]. Visnyk Kyivskoho universytetu [Bulletin of Kyiv University]. [in Ukrainian].*

2. Katsenko, A.L., Svintsytska, N.L. Sherstiuk, O.O., Hryn, V.H., Ustenko, R.L., Lytovka, V.V., et al. (2024).. *Zhyttiistiikist yak vnutrishnii kliuchovyi resurs osobystosti. Psykholohiia rozvytku ta zhyttiistiikosti osobystosti: vyklyky ta novi mozhlyvosti. [Hardiness as an internal key resource of personality. Psychology of personal development and hardiness: challenges and new opportunities]: zb. nauk. materialiv Mizhnar. nauk.-prakt. konf. do 110-richchia Poltavskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni V. H. Korolenka, Poltava: P N P U. [in Ukrainian].*

3. Kobylchenko, V.V., & Omelchenko, I.M. (2024). *Zhyttiistiikist yak bazova kharakterystyka osobystosti dytyny z osoblyvymy osvithnyimi potrebamy v umovakh voiennoho chasu [Hardiness as a basic characteristic of personality of children with special educational needs in wartime conditions]. Aviatsiina ta ekstremalna psykholohiia u konteksti tekhnolohichnykh dosiahnen. [Aviation and extreme psychology in the context of technological achievements]: zbirnyk naukovykh prats / za zah. red. L.S. Yakovytskoi, & S.L. Horbenko (Eds.). Natsionalnyi aviatsiinyi universytet. Kyiv: NAU. [in Ukrainian].*

4. Kokun, O.M. (2020). *Profesiina zhyttiistiikist osobystosti: analiz fenomena*. [Professional hardiness of a personality: the phenomenal analysis]. Aktualni problemy psykholohii: Zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohii imeni H.S. Kostiuka NAPN Ukrainy. [Actual issues of psychology: Collection of scientific works of G.S. Kostiuk Institute of Psychology of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine].. (Vols. V): Psykhofiziologii. Psykhologii pratsi. Eksperymentalna psykholohiia. [in Ukrainian].
5. Kondratiuk, S.M. (2022). *Zhyttiistiikist yak resurs podolannia zhyttievych trudnoshchiv v umovakh viiny*. [Hardiness as a resource for overcoming the life difficulties in wartime]. Dniprovskiy naukovy chasopys publichnoho upravlinnia, psykholohii, prava. [Dnipro Scientific Journal in Public Administration, Psychology, and Law.]. [in Ukrainian].
6. Krupnik, Oleksandr, & Hrebin, Nataliia. (2023). *Osoblyvosti zhyttiistiikosti osib z riznym lokusom kontroliu*. [Peculiarities of hardiness of people with different locus of control]. Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii psykholohichni nauky. [Bulletin of Lviv University. Psychological Sciences Series]. [in Ukrainian].
7. Kuznietsova, O.V. (2023.). *Zhyttiistiikist pedahoha v umovakh viiny: analiz partsialnykh pozysii*. [Educational workers' hardiness in wartime: analysis of partial positions]. Naukovy visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. [Scientific Bulletin of Uzhgorod National University]. [in Ukrainian].
8. Lamash, I.V. (2013). *Psykhologichni osoblyvosti pratsivnykiv DSNSU z riznym rivnem tolerantnosti do nevyznachenosti*. [Psychological characteristics of employees in the State Social Security Administration of Ukraine having different levels of tolerance to uncertainty]. Problemy ekstremalnoi ta kryzovoi psykholohii. Zbirnyk naukovykh prats. [Problems of extreme and crisis psychology. Collection of scientific papers]. Kharkiv: NUTsZU. [in Ukrainian].
9. Larina, T.O. (2007). *Zhyttiistiikist yak zhyttieve zavdannia osobystosti* [Hardiness as a life task]. Aktualni problemy psykholohii: Psykhologichna hermenevtyka. [Actual issues of psychology: Psychological hermeneutics]. (Vols. 2). [in Ukrainian].
10. Mannapova, K.R. (2012). *Zhyttiistiikist v systemi poniattia zhyttiezdatnosti*. [Hardiness in the system of life activities]. Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni H.S. Skovorody. Serii «Psykhologii» [Bulletin of G.S. Skovoroda National Pedagogical University in Kharkiv. Series «Psychology»]. [in Ukrainian].
11. Nazaruk, N.V. (2024). *Zhyttiistiikist yak zdatnist vidpovidaty vyklykam zhyttia*. [Hardiness as the ability to meet life challenges]. Psykhologii rozvytku ta zhyttiistiikosti osobystosti: vyklyky ta novi mozhlyvosti. [Psychology of personal development and hardiness: challenges and new opportunities]: zb. nauk. materialiv Mizhnar. nauk.-prakt. konf. do 110-richchia Poltavskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni V. H. Korolenka. Poltava: P N P U. [in Ukrainian].
12. Predko, V.V. (2021). *Rozvytok zhyttiistiikosti osobystosti pidlitka v umovakh innovatsiinoi osvithoi diialnosti: metodychni rekomendatsii*. [Development of adolescents' hardiness in the context of innovative educational activities: methodological recommendations]. Kyiv : Nika-Tsentr. [in Ukrainian].
13. Tytarenko, T.M., & Larina, T.O. (2009). *Zhyttiistiikist osobystosti: sotsialna neobkhidnist i bezpeka*. [Personality hardiness: social necessity and safety]: navchalnyi posibnyk. Kyiv. [in Ukrainian].
14. Chykhantsova, O. (2021). *Psykhologichni osnovy zhyttiistiikosti osobystosti*. [Psychological foundations of personal hardiness].: monohrafiia. Kyiv : Talkom. [in Ukrainian].
15. Maddi, S. (2004). *Hardiness: An Operationalization of Existential Courage*. Journal of Humanistic Psychology. 44(3). 278–298. [In English].
16. Maddi, S.R., Khoshaba, D.M. (1994). *Hardiness and Mental Health*. Journal of Personality Assessment. 63. 2. 265–274. [In English].
17. Maddi, S.R., Khoshaba, D. M., Harvey, R.H., Fazel, M., & Resurreccion, N. (2011). The Personality Construct of Hardiness: Relationships With the Construction of Existential Meaning in Life. Journal of Humanistic Psychology, 51(3), 369-388. [In English].
18. Maksimenko, S., & Serdiuk, L. (2016). *Psychological potential of personal self-realization*. Social welfare: interdisciplinary approach. 1(6). 92–100. [In English].